Sastamala

Sastamalankadun varren asemakaavan muutoksen arkeologinen inventointi 2022

Täsmennetty 03.2023

Hannu Poutiainen

MIKROLIITTI Oy
PIENI TEHOKAS TERÄVÄ
ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET
TAIDOLLA VUODESTA 1988

Tilaaja: Sastamalan kaupunki

Sisältö

Perustiedot **2**
Kartat **3**
Vanhoja karttoja 4
Inventointi **4**
Maastotyö 5
Tulos 6
Lähteet **6**
Kuvat **7**

Kansikuva: Vanhaa maantien tielinjaa pellolla, koivujen välissä. Koilliseen.

Perustiedot

Alue: Asemakaava-alue, Sastamala. Tyrvään vanhasta kirkosta noin 2 km länteen, Rautaveden länsipään luoteisrannan tuntumassa. Alue on laajuudeltaan noin 4,5 ha.

Tarkoitus: Selvittää, rajata ja dokumentoida alueella sijaitsevat arkeologiset kohteet, keskittyen erityisesti historiallisen ajan Laidetien linjan jäännökseen.

Maastotyö: 21.6.2022

Tilaaja: Sastamalan kaupunki

Tekijät: Mikroliitti Oy, Maastotyö: Hannu Poutiainen. Raportti: Hannu Poutiainen & Taika-Tuuli Kaivo. Täsmennykset tekstiin maaliskuussa 2023, Timo Jussila.

Tulos: Alueella havaittu vanha, aikavälillä 1964-1976 käytöstä pois jäänyt maantien 115 m mittainen osuus on osittain kokonaan tuhoutunut, osittain pelto-ojasta kaivettujen maakasojen alla. Tiepohjaan kaivetusta koekuopasta saatujen havaintojen perusteella edes paremmin säilyneellä tien osalla tuskin on vanhoja tai vanhoiksi erotettavia tai arkeologisesti merkittäviä tiekerroksia. Maastohavaintojen sekä historiallisen ajan kartta-aineiston perusteella ei ole mahdollista todeta täydellä varmuudella, että kyseessä on juuri tällä kohden 1800 lukua vanhemman Laidetien linja. Lousajan ja Pappilan kylien väliseltä vanhalta rajalinjalta ei havaittu rajamerkkejä. Muualtakaan kaava-alueelta ei havaittu muinaisjäännöstä.

Muita tietoja: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN ja N2000 järjestelmissä. Kartat ja ilmakuvat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta 7/2022, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 7/2022. Valokuvia ei ole talletettu viralliseen arkistoon, eikä niillä ole kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia, ja ne ovat tallessa Mikroliitti Oy:n palvelimella. Kuvaaja: H. Poutiainen

Inventoitu kaava-alue on merkitty kartalle punaisella, vihreän ympyrän sisällä

Kartat

Kaava-alue on kaikille kartoille rajattuna vihreällä. Alimpana olevalla kartalla olevien merkkien selitykset:

vanha hylätty maantieosuus, jossa osittain kunnallistekniikan yhteydessä kaivettua ja kasattua maata.

Ojan vierustaa kulkenut vanha maantieosuus, jossa paikoitellen tien päälle kasattua maata.

Koekuoppa lähellä maantien koillispäätyä. Rajalinjalla havaittu pieni kivi

Vanhoja karttoja

Ylävasen V. 1844 pitäjänkartta. Kartta on rajattu suunnilleen kaava-alueen mukaisesti. Kartalle on erikseen ympyröitynä osuus, jonka lähettyviltä löytyi rajaviivalta pieni kivi sekä vanhan maantien jäänteitä.
Yläoikea: V. 1907 Senaatinkartta. Tie kulkee kartalle samoilla kohdin kuin pitäjänkartalla, nykyisen Sastamalankadun paikkeilla.
Alavasen: V. 1961 Peruskartta. Vanha maantie on Urheilukadun ja Sastamalankadun kulmauksessa kulkenut hieman pohjoisempana kuin nykyinen Sastamalankatu. Rajankulku on nähtävissä myös peruskartalla. Kartalle kiven paikka on merkitty sinisellä ympyrällä.

Inventointi

Sastamalassa on suunnitteilla Sastamalankadun varren asemakaavan muutos. Pirkanmaan maakuntamuseo antoi hankkeesta lausunnon (25.02.2022, diar. 38/2022), jonka mukaan kaavahankealueella tuli tehdä arkeologinen inventointi, jossa selvitetään, rajataan ja dokumentoidaan alueella sijaitsevat arkeologiset kohteet, keskittyen erityisesti historiallisen ajan Laidetien linjan jäännökseen. Sastamalan kaupunki tilasi tarkkuusinventoinnin Mikroliitti Oy:ltä. Tarkkuusinventoinnin teki Hannu Poutiainen 21.6.2022, työn kannalta hyvissä olosuhteissa.

Kaava-alue sijaitsee Tyrvään vanhasta kirkosta noin 2 km länteen, Vammaskosken paikkeilla Rautaveden (57,5 m mpy) länsipään luoteisrannan tuntumassa, korkeustason 60 m mpy molemmin puolen. Alue on laajuudeltaan noin 4,5 ha. Maasto alueella on lähes laakeaa, viettäen hyvin loivasti järvelle. Valtaosa kaava-alueesta on rakennettua. Siellä sijaitsee pientaloja ja niiden pienialaisia tontteja, joita rajaavat kadut. Ainoastaan kaava-alueen koillisosassa on pieni rakentamaton osuus, jossa sijaitsee peltoa ja pari kapeaa metsäkaistaletta Sastamalankadun, Välikadun ja Urheilukadun rajaamalla alueella. Maaperän luontainen pintamaa-aines alueella vaihtelee savesta hiekkamoreeniin. Täysin koskematonta pintamaa-ainesta ei ole alueella käytännössä lainkaan.

Alueelta ei tunneta entuudestaan muinaisjäännöksiä. Lähin tunnettu kiinteä muinaisjäännös, *Tyrvää Vanha pappila (mj. rek. 1000024577)* sijaitsee Sastamalankadun varressa, noin 200 m kaava-alueesta koilliseen. Pirkanmaan maakuntamuseo oli lausunnossaan erityisen kiinnostunut kaava-

alueella ja sen vieressä kulkevan historiallisen ajan Laidetien linjasta, jota nykyinen Sastamalankatu osin noudattaa. Lausunnossa tielinjasta todetaan seuraavaa: *”Kyseessä on Tampereelta Tyrvään kautta Huittisiin johtanut ja edelleen Ulvilaan sekä Turkuun haarautunut tie, joka on ollut Pirkanmaan alueen keskiaikaisista pääteistä vanhin ja tärkein; yleiseksi tieksi sitä on kutsuttu jo 1400-luvulla. (--) Kaavamuutosalueen koillisosassa historiallinen tielinja on jäänyt käytöstä vuosien 1956–1976 välillä, mutta erottuu edelleen korkeusmallissa sekä ilmakuvissa.”*

Ennen maastotyötä tarkasteltiin aluetta kuvaavaa maastokarttaa, Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineistosta laadittua maastomallia sekä historiallisen ajan kartta-aineistoa. V. 1844 pitäjänkartalla sekä v. 1917 senaatinkartalla kaava-alue on valtaosin peltoa ja niittyä. Maantie kulkee nykyisen Sastamalankadun paikkeilla. Vuoden 1961 peruskartalla alueen lounaisosassa on tiiviisti pientaloja, koillisosa on pääosin peltoa. Kartalta on nähtävissä, että vanha maantie on Urheilukadun ja Sastamalankadun kulmauksessa kulkenut hieman pohjoisempana kuin nykyinen Sastamalankatu. Kaava-alueella on lisäksi kulkenut Lousajan ja Pappilan kylien välinen raja, joka näkyy merkittynä pitäjänkartalle. Rajankulku on nähtävissä myös vuoden 1961 peruskartalla, joten sen paikannus maastotyötä varten oli helposti tehtävissä. Laserkeilausaineistosta laaditusta maastomallista ei havaittu mitään arkeologisesti potentiaalista, mitä ei olisi ollut jo tiedossa.

Maastotyö

Inventointimenetelminä käytettiin koekuopitusta, maanäytekairausta, silmänvaraista havainnointia (mukaan lukien pintapoiminta) sekä metallinilmaisinetsintää. Havainnot dokumentoitiin valokuvin, muistiinpanoin ja paikannusmittauksin (Garmin 700 GPS). Maasto (myös pelto) oli inventointiajankohtana kauttaaltaan peitteistä. Muutamassa kohtaa Sastamalankadun varressa, vanhan maantien kohdalla, oli paljas maanpinta, koska paikalla oli hiljattain tehty kaivu- ja asennustöitä.

Vanha maantie seurailee osin Sastamalakadun luoteissyrjää, osin pellon kaakkoisreunaa. Karttojen perusteella vanhaa maantietä oli kaava-alueella säilyneenä enintään noin 190 m matkalta, mutta maastossa todettiin, että tietä on jäljellä selvästi vähemmän. Tielinjan lounaispäästä lähtien on sen kohdalla kaivettu ja kasattu maata, hiljattain Sastamalankadun varressa tehtyjen kunnallisteknisten töiden yhteydessä. Kaiveltu osuus kattaa noin 70 m matkan Sastamalankadun reunasta pellonkulmauksen kohdalle. Sen jälkeen on syvän ojan reunustamaa peltoa noin 25 m matkalla, kunnes vanha maantie alkaa kapeana soirona. Paikalla on näkyvissä vanhaa tasaista tiepintaa, joko asfalttia tai öljysoraa. Pellon liepeillä vanha maantie on säilynyt kohtuullisesti. Syvän pelto-ojan kaivussa on tien päälle kasattu maata enimmillään 0,2–0,5 m paksuudelta ja 2 m leveydeltä. Kasattua maa-ainesta on kaikkiaan noin 60 m matkalla, eli käytännössä Urheilukadulle saakka. Maantien parhaiten säilynyt osa kaava-alueen koillispäässä, Urheilukadun lounaispuolella. Maantien leveyttä ei ollut mahdollista tarkoin määrittää ja mitata. Enimmäisleveys voi kyseisellä paikalla olla noin 8 m, eli tien kaakkoispuolen pellonreunasta luoteispuolen ojanreunaan.

Kaava-alueen koillisosaan kaivettiin tien kohdille yksi koekuoppa (N 6808625 E 281197, 40 x 40 x 60 cm). Kuopan maa-aines oli valtaosin erittäin kovaa ja hyvin hankalasti lapiolla kaivettavissa. Ylinnä oli löyhä humuskerros (7 cm), jonka alta paljastui lähes kivikova pikkukivinen harmaa sora (7 cm). Sen alla oli ohut kerros (1 cm) kovaa soraa. Seuraava, selvästi paksumpi (16 cm) kerros, oli hyvin kova ja pikkukivien kanssa tiiviiksi pakkautunut. Alin tiekerros oli paksuin (28 cm), vähemmän kivinen mutta edelleen kova. Pohjalta paljastui luontaiselta vaikuttava kellertävä hiekkamoreenikerros (2 cm). Koekuopassa havaitut maantien perustamis- ja ylläpitokerrokset ovat tyypillisiä modernin ajan maanteille. Yhden kohdan öljysora- tai asfalttipinta viittaa siihen, että tie on saattanut olla jopa kestopäällystetty ennen kuin se on jäänyt pois käytöstä.

Täysin säilynyttä vanhaa maantietä kaava-alueella ei ole lainkaan. Koekuopasta tehtyjen havaintojen perusteella tielinjalla ei myöskään ole historiallisen ajan (keskiajan, uuden ajan alkupuolen)

maantien perustamis-, ylläpito- ja käyttökerroksia. Koekuopan maakerrosten perusteella arvioituna maantie on modernilla ajalla perustettu luontaiseen perusmaahan saakka.

Lousajan ja Pappilan kylien välisestä vanhasta rajalinjasta tarkastettiin sen kaava-alueella oleva osuus kulkemalla maastossa ja tekemällä silmänvaraisia havaintoja. Missään kohdassa rajalla ei näkynyt historiallista rajamerkkiä. Yhdessä kohdassa (N 6808607 E 281099) on rajalla vajaan metrin kokoinen, pieni ja vaatimaton kivi. Tällainen kivi ei ole mitenkään tyypillinen rajamerkki vanhoille rajoille. Toki sillä on voitu merkitä rajankulkua esimerkiksi tonttirajalla, mutta siinä ei ole mitään merkintöjä ja se sijaitsee kaiken lisäksi nykyisen tonttirajan kohdalla.

Vanhan tielinjan ja rajalinjan lisäksi koko muu kaava-alue kierrettiin maastossa, jolloin todettiin, että alue on kokonaan rakennettu, lukuun ottamatta edellä mainittua peltoa ja metsäkaistaleita.

Tulos

Kaava-alueella kulkeva, vanha, v. 1964-1976 aikavälillä käytöstä pois jäänyt, 115 m mittainen maantien pohja tarkastettiin. Osa tiestä on tuhoutunut kokonaan, osa on pelto-ojasta kaivettujen maakasojen alla. Koekuopasta tehtyjen havaintojen perusteella edes paremmin säilyneellä osalla ei ole vanhoja tiekerroksia, vaan havaitut kerrokset ovat tyypillisiä moderneille maanteille. Ei ole myöskään täyttä varmuutta siitä, että *keski- ja uuden ajan alkupuolen* Laidetien linjaus on kulkenut täsmälleen juuri tässä kohdin juuri tämän nykyisen maantien jäännöksen alla.

Inventoinnissa, inventoinnin menetelmin saatujen havaintojen perusteella voimme kuitenkin perustellusti olettaa, että tällä alueella olevalla vanhan tien osuudella tuskin on säilynyt tutkittavissa ja tunnistettavissa olevia merkkejä nykyaikaa saati 1800 lukua vanhemmasta tiepohjasta. Jos tällä vielä nykyajalla raskaassa autoliikenteessä käytössä olleen tiepohjan alla sattuisikin olemaan jokin jäänne vanhasta tiestä, niin mitä relevanttia tietoa siitä saisimme sitä tutkimalla, jos sellaisen merkin pystyisimme erottamaan myöhemmistä ja vanhaksi toteamaan? Täysi varmuus siitä, onko tämän hylätyn tiepohjan alla tunnistettavia merkkejä vanhemmista ja arkeologisesti merkittävistä tiepohjista, voidaan saada avaamalla ja kaivamalla pohjaan koko hylätyn tielinjan osuus.

Arkeologia on kuitenkin otostutkimusta ja sen perusteella tehtävää päättelyä (järjen käyttöä). Yhtälailla kuin koekuopan ulkopuolelle, voi myös yhden tai kahden tien poikki kaivettavan koeojan ulkopuolelle jäädä jokin kohta, jossa nykyaikainen tienpito ei ole hävittänyt tunnistettavia jälkiä vanhasta. Kuitenkin em. toimenpiteen - otoksen - katsotaan vastaavissa tapauksissa riittävän muinaisjäännöksen poistamiseksi. Sitä ei inventoinnissa tehdä – siinä otos on pienempi.

Lopputulemana toteamme, että jo tämän inventoinnin havaintojen ja otoksen perusteella voimme todeta, että emme pidä tätä vanhan tiepohjan osuutta minkään arvoisena arkeologisena suojelukohteena ja että mielestämme tarkempi tutkimus tuskin tuo parempaa tietoa asiasta.

Kaava-alueella kulkeva Lousajan ja Pappilan kylien välinen vanha rajalinja tarkastettiin, historiallisia rajamerkkejä ei havaittu. Muualtakaan kaava-alueelta ei havaittu muinaisjäännöstä.

4.7.2022 Hannu Poutiainen
7.3.2023 täsmentänyt tuloksen osalta Timo Jussila
Mikroliitti Oy

Lähteet

Peruskartta 1961. 2121 07 Vammala. Maanmittauslaitos.
Senaatin kartta. 1907. Rivi 18, lehti 19. Maanmittauslaitos.
Pitäjänkartta, 1844. 2121 07 Kiikka.

Kuvat

Vasemmalla: Kaava-alueella olevaa vanhaa tielinjaa sen lounaisosassa. Paikalla on hiljattain tehty kunnallisteknisiä töitä, kaivettu ja tasoitettu maa-ainesta. Koilliseen. *Oikealla*: Pellon jälkeen vanha maantie jatkuu kohti koillista kapeana soirona pelto-ojan varressa. Koilliseen.

Koekuoppa vanhalla maantiellä.
Seinämässä näkyy muutamia tiekerroksia, jotka kaikki ovat tyypillisiä modernin ajan maanteille.

Pienehkö kivi rajalinjalla (kairan vieressä) nykyisellä tonttirajalla.
Taustalla kaava-alueella olevaa peltoa. Lounaaseen.